

رابطه دین داری با کیفیت زندگی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان

اکبر صالحی،* سیدنبی اله قاسم تبار**

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی رابطه دین داری با کیفیت زندگی و کارکرد آموزشی دانش آموزان دوره متوسطه دوم است. این پژوهش از نوع همبستگی است. جامعه آماری در این پژوهش تمامی دانش آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان بابل هستند که از میان ۱۶۸ دانش آموز، ۸۷ دختر و ۸۱ پسر، با روش نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای انتخاب شدند. ابزار استفاده شده در این پژوهش پرسش نامه کیفیت زندگی مرتبط با سلامت (SF-36) و پرسش نامه دین داری گلاک و استارک (۱۹۶۵) است.

*استادیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران.
salehijidi2@yahoo.com

**دانش آموخته مقطع دکترای مطالعات برنامه درسی، دانشگاه خوارزمی تهران.

ghasemtabar.e@gmail.com

تاریخ تأیید: ۱۳۹۴/۰۷/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۲/۰۴

برای سنجش کارکرد آموزشی دانش آموزان معدل پایان ترم آن‌ها نیز در نظر گرفته شد. نتیجه‌های آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که میان دین‌داری و کیفیت زندگی و کارکرد آموزشی دانش آموزان همبستگی مثبت معناداری وجود دارد. همچنین، یافته‌های پژوهش دربردارنده نکته‌های کاربردی مفیدی برای سیاست‌گزاران عرصه آموزش و پرورش است.

واژگان کلیدی

مذهب، دین‌داری، کیفیت زندگی، عملکرد آموزشی.

طرح مسئله

در سال‌های اخیر روش‌های درمانی مبتنی بر معنویت و مذهب جایگاه علمی ویژه‌ای به خود اختصاص داده‌اند. در این راستا، نتیجه پژوهش‌های گوناگون (سورا جکول و همکاران، ۲۰۰۸؛ مازلکو و کویزنسکی، ۲۰۰۶؛ هیلز و همکاران، ۲۰۰۵؛ انصاری جابری و همکاران، ۱۳۸۴؛ غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۸؛ جلیلونند، ۱۳۸۳) نشان می‌دهد که معنویت و دین‌داری می‌تواند نقش مؤثری در بهداشت روان داشته باشد. از طرفی نتیجه این پژوهش‌ها حاکی از آن است که اغلب، همبستگی مثبتی میان تزلزل دینی با احساس‌های منفی، مانند خشم و آشفتگی (گال و گرانت، ۲۰۰۵)، تنش و پریشانی و ناسازگاری (هود^۱ و همکاران، ۱۹۹۶)، بی‌آبرویی، جرم، علائم افسردگی و

1.Hood.

پایین بودن عزت نفس، رضایت از زندگی، سازگاری و خوش بینی وجود دارد (کروس،^۱ ۲۰۰۶، کروس و ولف،^۲ ۲۰۰۴، هانسبرگر^۳ و همکاران، ۲۰۰۲).

همچنین، تزلزل مذهبی در افرادی که در بافتی مذهبی زندگی می کنند با سطح بالاتری از افسردگی آن ها ارتباط دارد که علت احتمالی آن را می توان ناسازگاری های شناختی دانست که در پی تردید مذهبی در فرد ایجاد می شود (کروس و ولف،^۴ ۲۰۰۴).

نقش دین و دین داری بر کیفیت زندگی (فیریس،^۵ ۲۰۰۲؛ زالینگ^۶ و همکاران، ۲۰۰۶) و عملکرد آموزشی دانش آموزان (آبار،^۷ کارتر^۸ و وینسلر،^۹ ۲۰۰۹؛ مونی،^{۱۰} ۲۰۰۵؛ لوری،^{۱۱} ۲۰۰۴؛ جینس،^{۱۲} ۲۰۰۳؛ جینس، ۲۰۰۲ الف و ب؛ پارک،^{۱۳} ۲۰۰۱) توجه بسیاری از پژوهشگران را در دنیا به خود جذب کرده است. دین^{۱۴} مجموعه ای از معارف، عقاید، احکام و اخلاق و در یک کلام، هست ها و نیست ها و باید ها و نبایدها است که خداوند برای هدایت بشر در قالب کتاب، سنت، عقل و فطرت نازل کرده است (خسروپناه، ۱۳۷۹) و

1. Krause.
2. Wulff.
3. Hunsberger.
4. Wulff.
5. Ferris.
6. Zullig.
7. Abar.
8. Carter.
9. Winsler.
10. Mooney.
11. Loury.
12. Jeynes.
13. park.
14. religion.

دین‌داری^۱ مقدار علاقه و احترام پیروان دین به آن است (سراجزاده، ۱۳۷۷). به دیگر سخن، دین‌داری، یعنی داشتن التزام دینی، به نحوی که نگرش و گرایش و کنش‌های فرد را متأثر سازد (شجاعی زند، ۱۳۸۴).

استدلالاتها و شواهد محکمی وجود دارد که دین‌داری و معنویت و عقاید شخصی، به شکل مثبتی کیفیت زندگی دانشجویان و دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (زنگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۴؛ ساواتسکی^۳ و همکاران، ۲۰۰۹، ۲۰۰۵؛ دیزاتر^۴ و همکاران، ۲۰۰۶؛ فیریس، ۲۰۰۲؛ سیگل^۵ و همکاران، ۲۰۰۱). کیفیت زندگی درجه‌ای است که هر فرد از امکانات موجود در زندگی لذت می‌برد و احساس رضایت می‌کند (گالوا^۶، سرکیورا^۷ و مارکوندرز^۸، ۲۰۰۴). همهٔ مذهب‌ها و فلسفه‌های بزرگ برای زندگی خوب ایده دارند که این ایده شامل انجام دستورهای عملی و داشتن نگرشی مثبت به زندگی می‌شود (عزیزی، ۱۳۸۱). درحقیقت، دین و دین‌داری در زندگی بسیاری از افراد بخشی بنیادین و ضروری است و برای سلامت روانی، سعادت و بهروزی^۹ و کیفیت زندگی پیامدهای مثبت گسترده‌ای دارد (چای^{۱۰}، گراگلو^{۱۱}، شپرد^{۱۲} و بیلینگتون^{۱۳}، ۲۰۱۲؛ دایک^{۱۴} و الیاس، ۲۰۰۷). تعدادی از پژوهش‌ها

1. Religiosity.
2. Zhang.
3. Sawatzky.
4. Dezutter.
5. Siegel.
6. Galvao.
7. Serqueira.
8. Marconders.
1. well-being.
10. Chai.
11. Krägeloh.
12. Shepherd.
13. Billington.
14. Dyke.

نشان داده‌اند که شرکت در فعالیت‌های مذهبی کیفیت زندگی، مانند سلامت روانی و طول عمر را به شکل مثبتی متأثر می‌سازد (کالستانی،^۱ ۲۰۰۹؛ ساوتسکی و همکاران، ۲۰۰۹؛ فیریس، ۲۰۰۲). عبدالخالک^۲ (۲۰۱۰) در مطالعه خود روی ۲۲۴ دانشجوی کوییتی بین سنین ۱۸ تا ۲۸ سال نشان داد که بین دین‌داری و سعادت درونی^۳ و کیفیت زندگی ارتباط مثبت معناداری وجود دارد.

الیسون^۴ (۱۹۹۱) در ایالت متحده آمریکا نشان داد که باورهای محکم مذهبی و ادراک شناختی^۵ و عاطفی^۶ کیفیت زندگی را بهبود می‌بخشد و افرادی که با کلیسا ارتباط دارند، نسبت به سایر افراد از رضایت بیشتری در زندگی برخوردار هستند. همچنین، زنگ و همکاران (۲۰۱۴) رابطه بین ارزش‌های معنوی شخصی^۷ و کیفیت زندگی را در بین ۸۹۵ دانشجوی چینی در پژوهشی طولی بررسی کردند. نتیجه‌های این بررسی نشان داد که دین‌داری به‌طور معناداری کیفیت زندگی افراد را در سال‌های بعد پیش‌بینی می‌کند. این پژوهشگران معتقدند که ارزش‌های معنوی، افراد را قادر می‌سازد برای زندگی خود معنا و هدفی تعریف کنند و بدین شکل، کیفیت زندگی و بهروزی آن‌ها ارتقا می‌یابد.

-
1. Calestani.
  2. Abdel-Khalek.
  - 3 subjective well-being.
  4. Ellison.
  5. cognitive perceptions.
  6. affective perceptions.
  7. Personal spiritual values.

در داخل کشور نیز، عظیمی هاشمی (۱۳۸۳) در مطالعه خود نشان داد که بین رضایت از زندگی و دین‌داری در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه همبستگی مثبت معناداری وجود دارد. همچنین، صفاری و محمدی زیدی و پاکپور حاجی‌آقا (۱۳۹۱) در بررسی نقش مذهب در کیفیت زندگی بیماران مبتلا به سرطان دریافتند که مذهب در حضور عوامل دموگرافیک و نمره عملکردی بیمار، به‌طور معناداری کیفیت زندگی بیماران را پیش‌بینی می‌کند. در این بین، متغیرهای زیادی رابطه بین دین‌داری و کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهند که از جمله آن‌ها فرهنگ و نوع دین و مذهب است (گاردنر،^۱ کراگلو^۲ و هنینگ،^۳ ۲۰۱۴؛ عبدالخالک و لستر،^۴ ۲۰۰۷). از این‌رو ضروری است درباره این موضوع در جامعه ایرانی نیز که فرهنگ و دین و مذهب متفاوتی دارد، پژوهش شود.

عملکرد آموزشی، یکی دیگر از زمینه‌های متأثر از دین‌داری و بارهای مذهبی است (آبار، کارتر و وینسلر، ۲۰۰۹؛ مونی، ۲۰۰۵؛ لوری، ۲۰۰۴؛ جینس ۲۰۰۳؛ جینس، ۲۰۰۲ الف و ب؛ پارک، ۲۰۰۱) که ارتباط آن با کیفیت زندگی نیز در بسیاری از پژوهش‌ها بررسی شده است (چاو،^۵ ۲۰۱۰؛ دیربای^۶ و همکاران، ۲۰۰۶ الف، ب، ج؛ هنینگ^۷ و همکاران، ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱؛ هوجت^۸ و همکاران، ۲۰۰۳؛ استی وارت و همکاران، ۲۰۰۹). عملکرد

1. Gardner.
2. Krägeloh.
3. Henning.
4. Lester.
5. Chow.
6. Dyrbye.
7. Henning.
8. Hojat.

آموزشی مجموعه رفتارهای آموزشی است که در دو بُعد پیشرفت یا پسرفت آموزشی در زمینه کسب آگاهی‌ها نشان داده می‌شوند؛ البته این عملکرد می‌تواند درباره عوامل دیگر آموزشی، از قبیل فعالیت‌های کلاسی و دانشگاهی و ارتباط با همکلاسی‌ها و استادان نیز نشان داده شود (ماو، ۱۹۹۷؛ به نقل از: شاوران و دیگران، ۱۳۸۷). آبار و کارتر و وینسلر (۲۰۰۹) نشان دادند، دانش‌آموزانی که سطح دین‌داری بالایی دارند، نسبت به همسالان خود که تعهدات مذهبی کمتری دارند، به لحاظ آموزشی عملکرد بهتری دارند؛ بهتر مطالعه می‌کنند و رفتارهای خطرناک کمتری مرتکب می‌شوند. همچنین، جینس (۲۰۰۳) دریافت که دانش‌آموزان دبیرستانی شهری که بسیار مذهبی بودند، در آزمون‌های آموزشی استاندارد، از جمله خواندن و ریاضی عملکرد بهتری داشتند. به طور مشابهی لوری (۲۰۰۴) دریافت که دانش‌آموزانی که از تعهدات مذهبی بیشتری برخوردار بودند، در بیشتر آزمون‌های آموزشی، نسبت به آن دسته از دانش‌آموزانی که از تعهدات مذهبی کمتری برخوردار بودند، عملکرد بهتری داشتند. با این حال، ارتباط بین باورهای مذهبی و پیشرفت آموزشی همیشه تأیید نشده است.

جینس (۲۰۰۵) تأثیر شرکت در برنامه‌های دینی را بر دانش‌آموزان ایالت متحده آمریکا بررسی کرد. نتیجه این مطالعه نشان داد، آن دسته از دانش‌آموزانی که در برنامه‌های دینی شرکت می‌کنند، نسبت به هم‌تایان خود در رفتارهای مدرسه‌ای، مانند استفاده از دارو و الکل و نیز کیفیت زندگی، رفتار مناسب‌تری از خود نشان می‌دهند؛ اما در نمره‌های کلاسی با گروه کنترل هیچ اختلاف معناداری ندارند. همچنین، در مطالعه‌ای مشابه در ایران، میان عملکرد

آموزشی دانشجویان و باورهای مذهبی درونی و بیرونی آن‌ها ارتباط معناداری یافت نشد (اقوامی و دیگران، ۱۳۹۱). از این رو، با توجه به تناقض‌های موجود در ادبیات پژوهش، یکی دیگر از هدف‌های مطالعه حاضر آن است که ماهیت این ارتباط را روشن‌تر سازد. بنابراین، با توجه به آنچه بیان شد، پژوهش حاضر قصد دارد به مطالعه نقش باورهای مذهبی در کیفیت زندگی و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان بپردازد و در قالب آن دو فرضیه زیر را بررسی کند:

فرضیه ۱: میان دین‌داری و کیفیت زندگی دانش‌آموزان ارتباط وجود دارد؛

فرضیه ۲: بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان ارتباط وجود دارد.

روش

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری در این پژوهش تمامی دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان بابل هستند که در سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴ مشغول به تحصیل بوده‌اند. با کاربرد روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای ۱۶۸ دانش‌آموز، ۸۷ دختر و ۸۱ پسر، از دو مدرسه، یک مدرسه دخترانه و یک مدرسه پسرانه، انتخاب شدند. دامنه سنی گروه نمونه ۱۴ تا ۱۸ سال با میانگین ۱۴/۵۶ بود. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی و پرسش‌نامه دین‌داری گلاک و استارک و معدل پایان‌ترم دانش‌آموزان گردآوری شد.

پرسش‌نامه کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی^۱ (SF-36)

برای سنجش کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی از فرم ۳۶ پرسشی کیفیت زندگی استفاده شد که وارده و شربورن^۲ (۱۹۹۲) آن را تهیه و اجرا کرده‌اند. این پرسش‌نامه دارای مقیاس پاسخ‌گویی چندگانه و هشت خرده‌مقیاس است که عبارت‌اند از: کارکرد جسمانی با ۹ پرسش، نقش جسمانی با ۴ پرسش، درد جسمانی با ۲ پرسش، سلامت عمومی با ۵ پرسش، سرزندگی با ۴ پرسش، کارکرد اجتماعی با ۲ پرسش، نقش هیجانی با ۳ پرسش و سلامت روانی با ۵ پرسش. چهار خرده‌مقیاس اول، یعنی کارکرد جسمانی، نقش جسمانی، درد جسمانی و سلامت عمومی، در بُعد سلامت جسمانی و چهار خرده‌مقیاس دوم، یعنی سرزندگی، کارکرد اجتماعی، نقش هیجانی و سلامت روانی، در بُعد سلامت روانی ترکیب می‌شوند. همچنین، پرسش‌نامه SF-36 یک پرسش دارد که به ارزیابی فرد از وضعیت سلامتی و دگرگونی‌های آن در یک سال گذشته مربوط است.

فرم کوتاه ۳۶ پرسشی SF-36، کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی، پرسش‌نامه معتبری است که به‌طور گسترده برای ارزیابی کیفیت زندگی به‌کاربرده می‌شود. در ایران این فرم را منتظری و گشتاسبی و وحدانی‌نیا (۱۳۸۴) با روش ترجمه و ترجمه مجدد به فارسی برگردانده‌اند و روی ۴۱۶۳ نفر در رده سنی ۱۵ سال به بالا، میانگین سنی ۳۵/۱، که ۵۲ درصد آن‌ها زن بودند، هنجاریابی کردند، ضریب پایایی، آلفای کرونباخ، گزارش شده برای

1. Life Quality Questionnaire -short form.

2. Ware & Sherbourn.

خرده‌مقیاس‌های این پرسش‌نامه از ۰/۷۷ تا ۰/۹۰، به‌غیر از خرده‌مقیاس سرزندگی که برابر با ۰/۶۵ بوده است، در نوسان گزارش شده است (منتظری و همکاران، ۱۳۸۴). هوشنگی (۱۳۸۵) نیز آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس‌های این پرسش‌نامه را به ترتیب این‌گونه گزارش کرده است: برای کارکرد جسمانی برابر با ۰/۸۰، برای نقش جسمانی برابر با ۰/۸۶، برای درد جسمانی برابر با ۰/۸۰، برای سلامت عمومی برابر با ۰/۸۶، برای سرزندگی برابر با ۰/۶۵، برای کارکرد اجتماعی برابر با ۸۹، برای نقش هیجانی برابر با ۰/۸۷ و برای سلامت روانی برابر با ۰/۸۳ (هوشنگی، ۱۳۸۵). در مطالعه حاضر پایایی کلی این ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۶ به‌دست آمده است.

پرسش‌نامه دین‌داری گلاک و استارک

گلاک و استارک^۱ (۱۹۶۵) برای سنجش نگرش‌ها و باورهای دینی و دین‌داری این پرسش‌نامه را ساخته‌اند. برای استاندارد کردن این پرسش‌نامه در کشورهای گوناگون اروپا، امریکا، افریقا و آسیا و روی پیروان ادیان مسیحیت و یهودیت و اسلام اجرا شده و با دین اسلام هم انطباق یافته است. پرسش‌نامه حاضر سنج‌های پنج‌بعدی است که شامل ابعاد پنج‌گانه اعتقادی، عاطفی، پیامدی، آیینی و فکری به سنجش دین‌داری می‌پردازد. پرسش‌نامه استفاده‌شده چهار بُعد از ابعاد بالا را به‌کار برده و بُعد فکری دین به دلیل وسعت تبلیغات در

1. Glock and Stark.

ایران حذف شده است. پرسش‌نامه حاضر ۲۶ گویه دارد که در چهار بُعد اعتقادی با ۷ گویه، عاطفی با ۶ گویه، پیامدی با ۶ گویه و آیینی با ۷ گویه برای سنجش میزان دین‌داری به‌کار می‌رود. مقیاس اندازه‌گیری استفاده‌شده در این سنجش، لیکرت است که هر گویه پنج درجه ارزشی «کاملاً موافق، موافق، بینابین، مخالف و کاملاً مخالف» را دربرمی‌گیرد و ارزش‌های هر گویه بین ۰ تا ۴ درگرون است. حاصل جمع عددی ارزش هر یک از گویه‌ها در کل، نمره آزمودنی را نشان می‌دهد که بین ۰ تا ۱۰۴ نوسان دارد. در آخرین اجرای این آزمون روی دانشجویان آلفای کلی پرسش‌نامه ۰/۸۳ بوده است. همچنین، این آزمون به دلیل استاندارد بودن پایایی بالایی دارد. مقدار آلفا برای متغیرهای بُعد اعتقادی ۰/۸۱، بعد عاطفی ۰/۷۵، بعد پیامدی ۰/۷۲ و بعد آیینی ۰/۸۳ است (سراج‌زاده و پویافر، ۱۳۸۷). در پژوهش حاضر میزان آلفای کرونباخ برای بُعد اعتقادی ۰/۷۶، بعد عاطفی ۰/۸۱، بعد پیامدی ۰/۷۳، بعد آیینی ۰/۷۱ و برای کل آزمون ۰/۷۹ به دست آمد. برای سنجش عملکرد آموزشی دانش‌آموزان معدل پایان ترم آن‌ها در نظر گرفته شد.

شیوه اجرا

پژوهش پس از هماهنگی و گرفتن مجوز از آموزش و پرورش شهرستان بابل آغاز شد. پس از مشخص شدن مدرسه‌ها با همکاری مدیر مدرسه و پژوهشگر، دو پرسش‌نامه کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی و پرسش‌نامه دین‌داری گلاک و استارک، نخست در مدرسه دخترانه و در روز بعد در مدرسه پسرانه توزیع و پس از تکمیل گردآوری شد. نحوه اجرای پرسش‌نامه‌ها در هر یک از دو

مدرسه به شکل گروهی بود. معدل پایان ترم تمامی دانش آموزان، پس از اجرا و تکمیل پرسش نامه‌ها، توسط مدیر مدرسه در اختیار پژوهشگر قرار گرفت. برای بررسی فرضیه‌ها روش همبستگی پیرسون به کار رفت و داده‌ها به کمک نرم افزار SPSS.21 تحلیل شد.

یافته‌ها

در جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های کیفیت زندگی و دین داری و معدل پایان ترم، عملکرد آموزشی، دانش آموزان گزارش شد.

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های کیفیت زندگی و دین داری و معدل پایان ترم، عملکرد آموزشی، شرکت کنندگان

عملکرد آموزشی		دین داری		کیفیت زندگی		متغیرها
SD	M	SD	M	SD	M	
۳/۱۶	۱۶/۸۰	۶/۵۳	۷۳/۶۲	۵/۳۲	۶۷/۱۸	نمره‌ها

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش روش آماری همبستگی پیرسون به کار رفت. فرضیه اول: بین دین داری و کیفیت زندگی دانش آموزان ارتباط وجود دارد.

جدول ۲: همبستگی پیرسون بین دین داری و کیفیت زندگی دانش آموزان

سطح معناداری (Sig)	میزان همبستگی	فروانی	همبستگی پیرسون
۰/۰۲۴	۰/۷۴	۱۶۸	دین داری و کیفیت زندگی

چنان‌که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی پیرسون بین دین‌داری و کیفیت زندگی دانش‌آموزان برابر با $r=0/74$ و سطح معناداری آن $P=0/024$ است. با توجه به اینکه سطح معناداری مشاهده‌شده کوچک‌تر از $0/05$ است، فرض صفر رد می‌شود و نتیجه گرفته می‌شود که بین دین‌داری و کیفیت زندگی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان ارتباط وجود دارد.

جدول ۳: همبستگی پیرسون بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان

همبستگی پیرسون	فروانی	میزان همبستگی	سطح معناداری (Sig)
دین‌داری و عملکرد آموزشی	۱۶۸	۰/۷۸	۰/۰۱۳

چنان‌که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی پیرسون بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان برابر با $r=0/78$ و سطح معناداری آن $P=0/01$ است. با توجه به اینکه سطح معناداری مشاهده‌شده کوچک‌تر از $0/05$ است، فرض صفر رد می‌شود و نتیجه گرفته می‌شود که بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

نتیجه

پژوهش حاضر به منظور شناسایی رابطه دین‌داری با کیفیت زندگی و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان انجام شد. به‌طورکلی نتیجه‌ها نشان داد که دین‌داری، هم با کیفیت زندگی و هم با عملکرد آموزشی دانش‌آموزان ارتباط دارد. در ارتباط با فرضیه اول پژوهش، نتیجه‌های آزمون همبستگی پیرسون نشان داد

که بین دین‌داری و کیفیت زندگی دانش‌آموزان همبستگی مثبت معنادار وجود دارد که این یافته با پژوهش‌های زنگ و همکاران (۲۰۱۴) چای، گراگلو، شفرد و بیلینگتون (۲۰۱۲)، کالستانی (۲۰۰۹)، ساوتسکی و همکاران (۲۰۰۹)، (۲۰۰۵)، دایک و الیاس (۲۰۰۷)، دیزاتر و همکاران (۲۰۰۶)، زالینگو و همکاران (۲۰۰۶)، فیریس (۲۰۰۲) و سیگل و همکاران (۲۰۰۱) همسو است. مذهب و باورهای مذهبی، دست‌کم از سه طریق بر کیفیت زندگی فرد اثر می‌گذارند:

۱. مذهب احساس معناداربودن زندگی را به انسان می‌دهد و با طرد احساس پوچی و ایجاد آرامش بر کیفیت زندگی فرد اثر می‌گذارد؛

۲. اصول و باورهای مذهبی سبکی سالم برای زندگی پیشنهاد می‌کنند؛

۳. انسان‌ها با شرکت در مراسم‌های جمعی دینی، هم از حمایت دیگران برخوردار می‌شوند و هم با برخورداری از خوش‌بینی و اعتماد نسبت به سایر مردم، تحت تأثیر تعالیم دینی به سرمایه‌ اجتماعی خویش افزوده و امیدوارتر می‌شوند (حسن‌زاده و دیگران، ۱۳۹۳).

ازطرفی، مذهب با ایجاد نظام‌های حمایتی و معانی موجب می‌شود، افرادی که به آن تعلق دارند از سرمایه‌ اجتماعی افزون‌تری در مقایسه با دیگران برخوردار باشند. همچنین، با بیان تعبیرها و تفسیرهای خاص خود از زندگی، مرگ و عالم پس از آن، موجب آرامش روحی اعضای خود می‌شود و سازوکارهای محکمی برای روبه‌روشدن با مسائل ارائه می‌کند. از سویی دیگر، دین با بیان دستورالعمل‌های مختلف، روابط میان دین‌داران را تنظیم و از بروز تعارض میان آن‌ها جلوگیری می‌کند. بدین‌سان، افراد دین‌دار به دلیل تکیه بر

آیین‌ها و نظام ارزشی دینی، هویت خود را تولید و بازتولید کرده و مطابق فرمان‌های آن عمل می‌کنند که این کار موجب بهبود و تقویت کیفیت زندگی آن‌ها می‌شود (خواججه نوری و دیگران، ۱۳۹۰).

بررسی فرضیه دوم مطالعه حاضر نشان داد که بین دین‌داری و عملکرد آموزشی دانش‌آموزان نیز همبستگی مثبت معناداری وجود دارد که این یافته با نتیجه پژوهش‌های آبار و کارتر و وینسلر (۲۰۰۹)، مونی (۲۰۰۵)، لوری (۲۰۰۴) جینس (۲۰۰۳)، جینس (۲۰۰۲) و پارک (۲۰۰۱) همسو و با نتیجه پژوهش‌های جینس (۲۰۰۵) و اقوامی، قهرمانی، افشین‌جو، حمزه‌پور و ترابی احمدی (۱۳۹۱) ناهمسو است. در تبیین رابطه دین‌داری و عملکرد آموزشی، براساس پژوهش‌هایی که تاکنون در این حوزه انجام شده است، می‌توان دست‌کم سه استدلال مطرح کرد:

اول اینکه عموماً افرادی که از سطح دین‌داری بالاتری برخوردارند، تلاش می‌کنند از رفتارهایی دوری کنند که به پیشرفت آموزشی آن‌ها آسیب می‌رساند. در تأیید این ادعا می‌توان به پژوهش‌هایی اشاره کرد که نشان می‌دهند نوجوانانی که به لحاظ مذهبی متعهدند، با احتمال کمتری درگیر سوءمصرف دارو و الکل می‌شوند (بار، ۱ هاکس ۲ و وانگ، ۳ ۱۹۹۳؛ براون فیلد ۴ و سوران سن، ۵ ۱۹۹۱؛ نایلندر، ۶ تونگ ۷ و سو، ۸ ۱۹۹۶)؛

1. Bahr.
2. Hawks.
3. Wang.
4. Brownfield.
5. Sorenson.
6. Nylander.
7. Tung.
8. Xu.

دوم اینکه پژوهش‌ها نشان داد، افراد متعهد مذهبی با احتمال بیشتری از امکان دورنی کنترل ۱ برخوردار هستند (جکسون و کورسی، ۱۹۸۸؛ شرآگر و سیلورمن، ۱۹۷۱). پژوهش‌های تربیتی نشان داد که بین دارابودن مکان درونی کنترل و عملکرد آموزشی ارتباط مثبت وجود دارد (بک، ۲ کول ۳ و هاموند، ۴ ۱۹۹۱؛ هالمن ۵ و هاردینگ، ۶ ۱۹۹۶، میلر ۷ و آلسون، ۸ ۱۹۸۸)؛ سوم اینکه باورهای مذهبی استرس دانش‌آموزان را درخصوص عملکرد آموزشی آن‌ها کاهش می‌دهد و آن‌ها را به بهبود و پیشرفت آموزشی امیدوار می‌کند.

پارک، ۹ کهن ۱۰ و هرب ۱۱ (۱۹۹۰) در پژوهش خود نشان دادند که باورهای مذهبی می‌تواند نقش تعدیل‌کننده در اثرگذاری بر موقعیت‌های استرس‌آمیز داشته باشد. از این روست که خداوند در قرآن می‌فرماید: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾؛ آگاه باشید که تنها با یاد خدا دل‌ها آرام می‌گیرد (رعد، ۲۸). در این باره مطالعه قاسم تبار و فیاض و امیدی (۱۳۹۲) نشان داد که آوا و موسیقی عرفانی قرآن کریم توانسته است از طریق استوارسازی و آسان‌سازی ارتباط معنوی دانش‌آموزان با خداوند و نیز پرورش حس توکل و

1. internal locus of control.
2. Beck.
3. Cole.
4. Hammond.
5. Holman.
6. Harding.
7. Miller.
8. Olson.
9. Park.
10. Cohen.
11. Herb.

توسل، اضطراب ناشی از امتحان را به‌طور معناداری در آن‌ها کاهش دهد. یافته‌های پژوهش حاضر نکته‌های مهمی برای سیاست‌گذاران آموزش و پرورش دارد. رویکرد حاکم بر سند ملی برنامه‌درسی ۱ (۱۳۹۱) «فطرت‌گرایی توحیدی» است. اتخاذ این رویکرد به معنای زمینه‌سازی لازم برای شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان از طریق درک و اصلاح مداوم موقعیت آنان به‌منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است. همچنین، نخستین اصل ناظر بر برنامه‌درسی در این سند، دین‌محوری است.

بنابراین، با توجه به رویکرد حاکم بر برنامه‌درسی ملی جمهوری اسلامی ایران از یک طرف و نقش باورهای دینی و مذهبی در پیشرفت آموزشی دانش‌آموزان، از طرف دیگر، شایسته است که مجریان عرصه آموزش و پرورش در پرورش باورهای دینی و مذهبی دانش‌آموزان تلاش و توجه مضاعف کنند. مدرسه مکانی است که کودکان و نوجوانان ساعت‌های زیادی از روز را در آن سپری می‌کنند؛ بنابراین، ضروری است که مدارس از این فرصت ارزشمند برای تقویت باورهای دینی دانش‌آموزان به بهترین شکل سود ببرند؛ چراکه استفاده نادرست از این فرصت، ممکن است آن را به تهدید مبدل سازد. نتیجه‌های مطالعه بیگدلی (۱۳۸۱) نشان داد که رفتارهای حاکم بر مدرسه در مقایسه با سایر عوامل، بیشترین تأثیر را در کمرنگ‌شدن باورهای دینی و اخلاقی در میان دانش‌آموزان دارد.

۱. سندی است که در آن نقشه کلان برنامه‌درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به‌منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می‌کند.

از جمله راهکارهای مؤثر در پرورش باورهای دینی و مذهبی دانش‌آموزان اجرای برنامه‌های مذهبی، از جمله مسابقه‌های مذهبی، برگزاری جلسه‌های مذهبی به کمک کارشناسان برجسته مذهبی، استفاده از روش‌های تشویقی یا الگویی در آموزش احکام دینی تلفیق برنامه درسی دینی با سایر درس‌هاست. نمونه در مطالعه حاضر به دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهرستان بابل محدود بوده است که لزوم احتیاط در تعمیم‌دهی نتیجه‌ها را مطرح می‌سازد. همچنین، نقش و تأثیر متغیرهای فردی و دموگرافیک، جنسیت، سن و... در ارتباط میان دین‌داری و کیفیت زندگی یا عملکرد آموزشی دانش‌آموزان بررسی نشده است که پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده در نظر گرفته شود.

منابع

۱. انصاری جابری، علی و دیگران، «تأثیر آوای قرآن کریم بر افسردگی بیماران بستری در بخش اعصاب و روان بیمارستان مرادی رفسنجان»، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان، دوره ۱۰، ۱۳۸۴، ص ۴۲ تا ۴۸.
۲. بیگدلی، معرفت‌الله، «بررسی عوامل کم‌رنگ‌شدن مسائل دینی در بین دانش‌آموزان متوسطه نظری و نقش مربیان پرورشی در تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی دانش‌آموزان در استان اردبیل»، طرح پژوهشی با استفاده از اعتبارات شورای تحقیقات آموزشی آموزش و پرورش استان اردبیل، ۱۳۸۱.
۳. جلیلود، محمدمبین، «بررسی رابطه سلامت روان و پایبندی به تقیدات دینی (نماز) در دانشجویان»، دومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۳.
۴. خسروپناه، عبدالحسین، کلام جدید، قم: مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی حوزه علمی قم، ۱۳۷۹.
۵. خواجه‌نوری، بیژن و دیگران، «رابطه میزان دینداری با کیفیت زندگی جوانان؛ مطالعه موردی جوانان شیراز»، پژوهش فرهنگی، ۱۲ (۸)، ۱۳۹۰، ص ۱۵۷ تا ۱۲۷.
۶. سراج‌زاده، سیدحسین، «نگرش‌ها و رفتارهای دینی نوجوانان تهران و دلالت‌های آن بر نظریه سکولارشدن»، نمایه پژوهش، ش ۷ و ۸، پاییز و زمستان ۱۳۷۳.
۷. شاوران، حمیدرضا و دیگران، «سنجش عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان براساس فرهنگ‌های چندگانه آنان». مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان. ج ۲۹، ش ۱، ۱۳۸۷، ص ۱۵۱ تا ۱۶۰.

۸. شجاعی زند، علیرضا، «مدلی برای سنجش دینداری در ایران»، مجله جامعه‌شناسی ایران، ۶ (۱)، ۱۳۸۴، ص ۳۴ تا ۶۶.
۹. غباری بناب، باقر و دیگران، «رابطه اضطراب و افسردگی با میزان معنویت در دانشجویان دانشگاه تهران»، فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، س ۳، ش ۲، ۱۳۸۸، ص ۱۱۰ تا ۱۲۳.
۱۰. قاسم تبار، سیدنبی‌الله و دیگران، «تأثیر آوای قرآن کریم بر اضطراب پیش از امتحان دانش‌آموزان»، دوفصلنامه تربیت اسلامی، ۸ (۱۶)، ۱۳۹۲، ص ۱۰۱ تا ۱۱۶.
۱۱. وزارت آموزش و پرورش، سند ملی برنامه درسی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۱.

12. Abar , B., Carter , K. L., & Winsler, A. (2009). The effects of maternal parenting style and religious commitment on self-regulation, academic achievement, and risk behavior among African-American parochial college students. *Journal of Adolescence* 32, 259-273.

13. Abdel-Khalek, A. M. (2010). Quality of life, subjective well-being, and religiosity in Muslim college students. *Quality of Life Research*, 19(8), 1133–1143.

14. Abdel-Khalek, A. M., & Lester, D. (2007) Religiosity, health, and psychopathology in two cultures: Kuwait and USA, *Mental Health, Religion & Culture*, 10:5, 537-550.

15. Bahr, S. J., Hawks, R. D., & Wang, G. (1993). Family and religious influences on adolescent substance abuse. *Youth and Society*, 24, 443-465.
16. Brownfield, D., & Sorenson, A. M. (1991). Religion and drug use among adolescents: A social support conceptualization and interpretation. *Deviant Behavior*, 12, 259-276.
17. Calestani, M. (2009). 'SUERTE'(Luck): Spirituality and Well-Being in El Alto, Bolivia. *Applied Research in Quality of Life*, 4(1), 47-75.
18. Chai, P. P. M., Krägeloh, C. U., Shepherd, D., & Billington, R. (2012). Stress and quality of life in international and domestic university students: Cultural differences in the use of religious coping. *Mental Health, Religion & Culture*, 15, 265-277.
19. Chow, H. P. H. (2010). Predicting academic success and psychological wellness in a sample of Canadian undergraduate students. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(2), 473-496.
20. Dezutter, J., Soenens, B., & Hutsebaut, D. (2006). Religiosity and mental health: A further exploration of the relative importance of religious behaviors versus religious

attitudes. *Personality and Individual Differences*, 40(4), 807–818.

21. Dyrbye, L. N., Thomas, M. R., & Shanafelt, T. D. (2006c). Systematic review of depression, anxiety, and other indicators of psychological distress among US and Canadian medical students. *Academic Medicine*, 81(4), 354–373.

22. Dyrbye, L. N., Thomas, M. R., Huntington, J. L., Lawson, K. L., Novotny, P. J., Sloan, J. A. (2006a). Personal life events and medical student burnout: A multicenter study. *Academic Medicine*, 81(4), 374–384.

23. Dyrbye, L. N., Thomas, M. R., Huschka, M. M., Lawson, K. L., Novotny, P. J., Sloan, J. A. (2006b). A multicenter study of burnout, depression, and quality of life in minority and nonminority US medical students. *Mayo Clinic Proceedings*, 81(11), 1435–1442.

24. Ellison, C.G.(1991). Religious involvement and subjective well-being. *Journal of Health and*

25. Ferris, A.L. (2002). Religion and the quality of life. *Journal of Happiness Studies*, 3, 199–215.

26. Gall, T. L., & Grant, K. (2005). Faith development theory and the postmodern challenges. *International Journal for the Psychology of Religion*, 11, 159-172.

27. Gardner, T. M., Krägeloh, C. U., & Henning, M. A. (2014). Religious coping, stress, and quality of life of Muslim university students in New Zealand, *Mental Health, Religion & Culture*, 17(4), 327-338.
28. Garner, W. C., & Cole, E. G. (1986). The achievement of students in low-SES settings: An investigation of the relationship between locus of control and field dependence. *Urban Education*, 21, 189-206.
29. Henning, M. A., Hawken, S. J., Kraëgeloh, C. U., Zhao, Y., & Doherty, I. (2011). Asian medical students: Quality of life and motivation to learn. *Asia Pacific Education Review*, 12(3), 437-445.
30. Henning, M. A., Kraëgeloh, C. U., Hawken, S., Zhao, Y., & Doherty, I. (2010). Quality of life and motivation to learn: A study of medical students. *Issues in Educational Research*, 20(3), 244-256.
31. Henning, M. A., Krägeloh, C., Thompson, A., Sisley, R., Doherty, I., & Hawken, S. J. (2015). Religious Affiliation, Quality of Life and Academic Performance: New Zealand Medical Students. *Journal of Religion and Health*, 54 (1), 3-19.
32. Hills, J., Paice, J. A., Cameron, J. R., & Shot, S. (2005). Spirituality and distress in palliative care consultation. *Journal of Palliative Medicine*, 8 (4), 782-788.

33. Hojat, M., Gonnella, J. S., Erdmann, J. B., & Vogel, W. H. (2003). Medical students' cognitive appraisal of stressful life events as related to personality, physical well-being, and academic performance: A longitudinal study. *Personality and Individual Differences*, 35(1), 219–235.
34. Hood, R.W., Spilka, B., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (1996). *The psychology of religion: an empirical approach*. New York: Guilford.
35. Hunsberger, B., Pratt, M., & Pancer, S. M. (2002). A longitudinal study of religious doubts in high school and beyond: relationships, Stability and searching for answers. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41, 225-266.
36. Hysenbegasi, A., Hass, S. L., & Rowland, C. R. (2005). The impact of depression on the academic productivity of university student. *Journal of Mental Health Policy & Economics*, 8 (3), 145-151.
37. Jackson, L. E., & Coursey, R. D. (1988). The relationship between God control and internal locus of control to intrinsic religious motivation, coping, and purpose in life. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27, 399-410.
38. Jeynes, W. (2005b). The relationship between urban students attending religious revival services and academic and social outcomes. *Education & Urban Society*, 38(1), 3-20.

39. Jeynes, W. H. (2002a). Why religious schools positively impact the academic achievement of children. *International Journal of Education and Religion*, 3 (12), 16-32.
40. Jeynes, W. H. (2002b). A meta-analysis of the effects of attending religious schools and religiosity on black and Hispanic academic achievement. *Education and Urban Society*, 17, 27 -49.
41. Jeynes, W. H. (2003). The effects of religious commitment on the academic achievement of urban and other children. *Education and Urban Society*. 31, 44 -62.
42. Krause, N. (2006). Religious doubt and psychological well-being: a longitudinal investigation. *Review of Religious Research*, 47, 287-302.
43. Krause, N., & Wulff, K. N. (2004). Religious doubt and health: exploring the potential dark side of religion. *Sociology of Religion*, 65, 35-56.
44. Loury, L. (2004). Does Church Attendance Really Increase Schooling? *Journal for the Scientific*
45. Maselko, J., & Kubzansky, L. D. (2006). Gender differences in religious practices, spiritual experiences and health: Results from the US General Social Survey. *Social Science & Medicine*, 62, 2848-2860.

46. Mooney, M. (2005). Does religion influence college satisfaction or grades earned? Evidence from the national longitudinal survey of freshmen (NLSF). *Journal for Scientific Study of Religion*, 21 (7), 46-53.

47. Nylander, A. B., Tung, Y., & Xu, X. (1996). The effect of religion on adolescent drug use in America: An assessment of change, 1976-1992. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, New York City.

48. Johnson, S. (1992). Extra-school factors in achievement, attainment, and aspiration among junior and senior high school-age African American youth. *Journal of Negro Education*, 61, 99-119.

49. Park, H. (2001). Religiousness as a Predictor of Academic Performance among High School Students' *Journal of Research in Christian Education*. 10(2), 361-378.

50. Sawatzky, R., Gademann, A., & Pesut, B. (2009). An investigation of the relationships between spirituality, health status and quality of life in adolescents. *Applied Research in Quality of Life*, 4(1), 5-22.

51. Sawatzky, R., Ratner, P. A., & Chiu, L. (2005). A meta-analysis of the relationship between spirituality and quality of life. *Social Indicators Research*, 72(2), 153-188.

52. Shrauger, J., & Silverman, R. E. (1971). The relationship of religious background and participation to locus of control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 10, 11-16.
53. Siegel, K., Anderman, S. J., & Schrimshaw, E. W. (2001). Religion and coping with health-related stress. *Psychology and Health*, 16(6), 631-653.
54. *Social Behavior* 32, 80-99.
55. Sorajjakool, S. V., Chilson, B., Ramirez-Johnson, J., & Earll, A. (2008). Disconnection, depression and spirituality: A study of the role of spirituality and meaning in the lives of individuals with severe depression. *Pastoral Psychology*, 56, 521-532.
56. Stewart, S. M., Betson, C., Lam, T., Marshall, I., Lee, P., & Wong, C. (2009). Predicting stress in first year medical students: A longitudinal study. *Medical Education*, 31(3), 163-168.
57. *Study of Religion*, 43, 119-127.
58. Van Dyke, C. J., & Elias, M. J. (2007). How forgiveness, purpose, and religiosity are related to the mental health and well-being of youth: A review of the literature. *Mental Health, Religion & Culture*, 10, 395-415.
59. Zhang, K. C., Hui, C. H., Lam, J., Lau, E. Y. Y., Cheung, S. F., & Mok, D. S. Y. (2014). Personal spiritual values and quality

of life: Evidence from Chinese college students. Journal of Religion and Health, 53, 986-1002.

60. Zullig, K. J., Ward, R. M., & Horn, T. (2006). The association between perceived spirituality, religiosity, and life satisfaction: The mediating role of self-rated health. Social Indicators Research, 79(2), 255–274.

61. The relationship of religiosity with quality of life and academic performance of students

62. Seyyed nabih allah Gasemtabar : PH.D student curriculum studies in Kharazmi university , Tehran, Iran

63. Akbar salehi, Assistant professor in philosophy of education, kharazmi university .Tehran, Iran

ترویج سبک زندگی ایرانی و اسلامی با استفاده از ظرفیت

شبکه‌های مجازی و اجتماعی

بتول زارعی، * نیما جعفری نویمی پور **

چکیده

امروزه، شبکه‌های اجتماعی در سراسر جهان افزایش یافته و آثار گوناگونی بر زندگی کاربران خود گذارده است. رشد و محبوبیت شبکه‌های اجتماعی بر خط، دنیای جدیدی از همکاری و ارتباط ایجاد کرده است. بیش از یک میلیارد نفر در سراسر جهان برای ارتباط و همکاری و گسترش دانش به هم متصل شده و شبکه ایجاد کرده‌اند. امروزه، شبکه‌های اجتماعی به بخشی جدانشدنی از زندگی افراد و سازمان‌ها تبدیل شده‌اند؛ به طوری که زندگی واقعی افراد،

* کارشناس ارشد مدیریت فناوری اطلاعات، مؤسسه آموزش عالی میزان، تبریز، ایران.

b.zareie@chmail.ir.

** دکترای مهندسی کامپیوتر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران.

jafari@iaut.ac.ir

تاریخ تأیید: ۱۳۹۵/۰۲/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۷/۰۲

